

Construcció europea i associació europea d'Andorra: paradigmes i reptes

Manuel MONTOBBIO i DE BALANZÓ

Bon dia a tothom,

Hi ha una frase de Borges que diu "es al otro, a Borges, a quien le pasan las cosas". Jo, el primer que us diria és, és l'altre, el Manuel Montobbio qui és l'ambaixador d'Espanya a Andorra.

Quan l'Àngels em va proposar de participar en aquesta jornada, li vaig dir: "Bé, m'hi invites com a ambaixador o com a persona?" I ella em va dir, "com a persona".

Jo crec que precisament no es pot parlar sobre la construcció europea sense fer-ho com a persona. Perquè el quid de la construcció europea és que ha de ser una manera de ser persones. Per tant, ara us estic parlant com la persona que sóc i oblideu-vos si us plau de l'altre, que fa d'Ambaixador d'Espanya a Andorra.

Perquè crec que únicament transcendent els nostres personatges i tenint la passió comuna de ser persones podem construir Europa. Això vagi per endavant.

Segon. Estem a la Universitat Catalana d'Estiu, i, més enllà que sigui catalana i d'estiu, una universitat pressuposa una ambició comuna que tenim en la civilització, que és entendre'ns a través d'universals. I per tant, el que crec que és adient, si parlem de construcció europea, és saber quins són els universals que orienten la nostra vida en societat.

Per tant, jo ara el que intentaré fer, partint de les memòries de Jean Monnet, per a mi unes de les grans reflexions que hi fa de com construir Europa, és que Europa no es pot construir sobre la base de preguntar-nos què és el possible, si no de preguntar-nos què és el necessari.

I per tant anem a buscar universals. Anem a buscar universals oberts, perquè crec que la gran evolució que han tingut en la construcció de civilització és passar d'universals tancats, com ens diu Popper a *La societat oberta i els seus enemics*, a universals oberts. I preguntem-nos quins són aquests universals que ens donen sentit a la construcció europea. Així, aquesta és una ponència diguem-ne de pensar en gran angular, *out of the bottle*: de pensar més enllà, més endins i més en gran angular.

La primera idea subjacent que tenim tots, com explico en el meu llibre *Ideas chinas. El ascenso global de China y la teoría de las relaciones internacionales*, és que, en el fons, tota la nostra reflexió política, la reflexió sobre la nostra vida en col·lectivitat, en el nostre cas, com la mateixa paraula *política* vol dir, és a l'entorn de la *polis*. I la *polis* pressuposa altres *polis*. Això, en la reflexió política xinesa, no és així. La unitat tradicional xinesa, si en comptes de seguir Plató i Aristòtil, seguíssim Confuci, Mencius, els grans filòsofs polítics xinesos, parlàriem de la *Tianxia*, que és tot el que està sota el cel; i per tant la unitat natural és l'ordre polític o l'ordre *tianxic* que uneix tots els éssers humans, i tota la resta són situacions transitòries. Per tant, aquest és el primer gran paradigma que ens condiona.

L'altra jo crec que és la idea de contracte social. En el fons, la construcció europea és una construcció d'un contracte social, però el que és evident és que els ordres polítics han existit prèviament als contractes socials. Això és una idea que es posa després.

Jacques Delors va dir una vegada que la Unió Europea era un *OPNI*; un objecte polític no identificat. Per tant, crec que en el fons no estem ni en una *polis* ni en una *Tianxia* o potser, sense que nosaltres mateixos ho sapiguem, hi ha uns elements de *Tianxia* en aquest *OPNI*, en aquesta *polis*, que intentem construir. També crec que construir Europa no és únicament fer-ho cap a dintre, sinó que també és una nova manera de construir ordre internacional. Anirà després a aquesta qüestió.

Per tant, la primera qüestió és en termes de paradigmes i reptes.

Jo vull expressar alguns dels elements sobre el que és necessari que caracteritzen aquest *OPNI*, veure on estem en aquesta construcció. Bé, aquest *OPNI* és la Unió Europea. Per començar, és una comunitat de dret. I és una comunitat de dret que fa una cosa que no ha passat mai a la història, perquè una comunitat de dret és un territori on es compleix una llei. Què és una llei? Una llei és una norma que té una legitimitat però després hi ha un monopoli de la força que garanteix que això es compleixi. I un sistema judicial, policial, per a tal efecte. Això ha sigut sempre en la història, excepte ara: la llei europea és la primera la creació de la qual no ha suposat la creació d'un monopoli de la força comuna. És a dir, la llei europea pressuposa que en cada territori de la Unió Europea hi ha una policia, hi ha un exèrcit, hi ha una judicatura, però que no únicament compleix el que diu el Parlament de Catalunya, el d'Espanya o d'Alemanya, sinó també una cosa que es decideix més enllà. I això es posa al seu servei i això pressuposa també una qüestió que és la ventríloquositat de l'ordenament jurídic europeu.

Perquè els ciutadans no se n'adonen, d'això. Això arriba com una llei del Parlament de Catalunya, del Congrés dels Diputats, quan sigui Andorra amb l'acord d'associació, del Consell General. Però és europea. És ventríloqua. La Unió Europea, la construcció europea, també pressuposa, és un espai on hi ha una moneda comuna. I en aquest sentit jo crec que hi ha un repte de ventríloquositat inversa de l'euro. En el sentit que, de la mateixa manera que hem fet una llei sense el monopoli del poder de coerció (Napoleó va intentar el mateix, però conquerint), també hem fet una moneda sense tresor comú, polítiques fiscals comunes, etcètera. I això també pressuposa un problema, perquè així com és possible aquesta ventríloquositat de la llei, no és possible la de la moneda, perquè el territori de la llei és el territori europeu. De tota moneda. I en el cas de l'euro, pel seu pes no pot ser únicament una

moneda per a l'intercanvi dintre de la Unió Europea. És una divisa mundial. I en ser una divisa mundial, el seu territori és el món. I per tenir aquesta credibilitat ha de tenir al darrere, diguem-ne, aquest monopoli o aquest múscul. I aquest és un dels grans reptes. És a dir que en això, potser el que necessitem, és precisament fer el salt endavant, i que la ventriloquositat sigui inversa: és a dir, que no siguem nosaltres o ens arribi com a nacional, sinó que tot sigui europeu i sortir cap al món. És un dels grans reptes que tenim ara que ens ha fet palès aquesta nova crisi, la crisi mundial del 2008.

Tercera qüestió. Què és la Unió Europea? O que ens puguem preguntar què és. És una comunitat política? Bé, per ser una comunitat política, jo crec que hi ha tres grans qüestions. Primer, una comunitat política pressuposa un sistema polític. Això en el fons és una comunitat, un poder i un sistema de mecanismes d'intermediació entre la comunitat i el poder. I per tant, què és el que hi ha dintre de la Unió Europea en aquest sentit? Bé, en primer lloc, tota vida col·lectiva, en el fons, és la interpretació d'una obra de teatre. I una constitució en el fons és una espècie de megatext d'aquesta obra de teatre. Es diu, per exemple, que hi ha un Consell General, i tothom actua conforme a les previsions que li dona la Constitució, interpreta el paper per ell escrit a l'obra. Però l'obra podria ser una altra. Es diu que hi ha uns coprínceps, un rei d'Espanya, un govern, el que sigui... Tots ens posem d'acord que la lluita política sigui si aquests personatges de l'obra fan unes accions o unes altres, en segons quins casos qui els interpreta, o quin és l'escenari de l'obra, etcètera.

Però més enllà que tota vida col·lectiva necessita aquest guió de l'obra de teatre, aquesta distribució de papers i d'escenaris, també tota comunitat política suposa la construcció d'un nosaltres que camina junt a través de la història. I aquest caminar junts no sempre ha estat així. Perquè la major part de la història la humanitat ha viscut sense tenir història. El fet de caminar junts a la història pressuposa que hi hagi un discurs enlluernador, un projecte il·lusionador, i això crec que connecta amb el que ens deia l'Arnau. Per tant, quina és l'obra de teatre que volem escriure? I quina és la il·lusió col·lectiva dels europeus? Això és, la Unió Europea necessita celebracions, necessita, o la construcció d'una comunitat, tota comunitat necessita una obra que li apassioni interpretar i això és quelcom que estem buscant. El que hem de buscar els europeus.

Segon element. A més de la comunitat ha d'haver-hi un poder. I un poder, en el fons, és també quelcom que es construeix, en termes teòrics, per legitimitat, eficàcia, capacitat de mobilització i també en un espai públic. És a dir, és el poder en un espai. L'espai evidentment és físic, és jurídic, és econòmic, però també és un espai públic. Per això, quan nosaltres parlem de nosaltres, quan ens considerem nosaltres, també hi ha un repte de construcció d'un espai públic europeu. I que el nostre espai natural no sigui únicament Catalunya, Espanya, Alemanya, Andorra, sinó alhora Europa. Casa nostra. Que els mitjans de comunicació pressuposin això, i els nostres partits polítics. Que sentim i pensem en europeu. I també suposa un espai comú de debat.

Per tant, tenim un repte de construcció d'espai públic.

Així mateix, suposa una comunitat política, també una condició dels subjectes. I aquesta condició dels subjectes, històricament, ha sigut el pas de subjectes a ciutadans. I per això tenim una ciutadania europea.

Per tant, la participació en la construcció europea ha assolit grans conquestes, com la creació de la ciutadania europea, o la creació de l'espai de justícia interior. Avui hi ha una Carta europea de drets fonamentals. Estem allà on estem: per exemple si estem a Romania, potser no coneixem la Constitució de Romania però podem invocar que això és un dret fonamental que tenim, perquè ens ho dóna i va per sobre del que diguin les constitucions. Aquesta és una ciutadania atorgada, perquè tu tens la ciutadania europea a través de ser nacional d'un estat membre de la Unió. Més enllà de la ciutadania atorgada, el gran repte de tota ciutadania és ser atorgant. En aquest sentit, crec que un dels grans reptes que té, o de les grans particularitats que té la construcció europea, és que si creiem en el contracte social, el primer contracte social real, és el contracte social europeu. En el sentit que la del contracte social és una idea que es va realitzar en la història, sobretot en la Revolució Francesa, quan es va passar de dir que el dret del rei venia per la gràcia de Deu a dir que la legitimitat del poder emanava del consentiment dels governants, de la sobirania popular, del contracte social. Per a nosaltres, no fa tants anys, les monedes també deien "Caudillo de España por la gracia de Dios". És a dir, que aquest tipus de legitimitació ha existit i de fet existeix encara en algunes societats. En un determinat moment, es diu no, ara fem un contracte social. Però aquest contracte social és un canvi de legitimitació de la llei sobre el mateix territori on hi ha el monopoli de la força, per tant és una manera de vestir, de legitimar o transformar diferentment la llei preexistent.

Però l'únic moment en què nosaltres decidim ser en comú voluntàriament quelcom superior, ha sigut amb la Unió Europea, amb aquesta nova manera de construir la llei. I a través de la llei europea se'ns concedeix aquesta ciutadania europea. Però això també s'ha de completar, passant de la ciutadania atorgada, perquè ens l'hem autoatorgat a través dels nostres estats membres, a la ciutadania atorgant. En teoria política es parla del *cilindre de Trotski*, basat en la frase que Trotski deia, que "sense el Partit Bolxevic, el descontentament popular seria com el vapor no tancat en un cilindre". Així, necessitem quelcom, algun tipus d'institució que ens tanqui aquest vapor i faci moure la locomotora europea cap al seu destí, canalitzi aquesta energia, les demandes de la població cap al procés de decisió i les estructures d'intermediació naturals a la construcció europea, que són els estats; però jo crec que necessitem alhora també una manera d'interrelació directa entre el vapor dels ciutadans, el *demos* europeu, i el poder europeu.

De manera que la construcció europea no sigui una qüestió únicament de *demoi*, sinó també d'un *demos* europeu.

I per últim, una altra consideració: la de l'on d'Europa. L'on d'Europa en el fons és en un mateix. És a dir, hi ha dos ons d'Europa: en un mateix i en el món. En un mateix, car si no assumim aquesta construcció d'Europa com a part del que som, Europa no es construirà, no serà. Europa no és allà on anem, no és allà on estem: o com entrem a Europa, dieu els andorrans. No, sou Europa. Sou europeus. No, en la mesura en què pensem que som europeus. Car ser europeus paradoxalment és deixar de ser-ho, és assumir la nostra comuna naturalesa humana; i això ens ha de portar també a construir el món. Però també per ser en el món hem de construir una actoria internacional, és el que deia l'Eugeni [Bregolat] de no tenir una única veu. Per tant la Unió Europea té una dimensió internacional, la construcció

d'Europa té una dimensió exterior. Podríem parlar de les polítiques, etcètera que té; però sobretot afronta un repte de construcció d'actoria internacional, de si volem ser una gran potència de reconstrucció o construcció del món. En aquest sentit, Robert Cooper diu que tradicionalment hi ha hagut dues maneres de construir estabilitat internacional, que han sigut l'imperi i l'equilibri de poders. La construcció europea ens mostra que n'hi ha una altra, que és la integració per fusió a través d'aquesta llei europea, la integració en una comunitat de dret.

Tot això, com lliga amb l'associació europea d'Andorra? I amb aquesta pregunta ja m'encamino cap al final. Bé, el primer que hem de fer –i això és quelcom que fem els europeus, no els que estem dintre o no de la Unió Europea sinó tot el que vulgui–, és la identificació de l'OPNI. Hem de passar de considerar-lo un objecte polític no identificat a ser un subjecte polític identificat. Identificat en un sentit d'identitat. I subjecte, perquè nosaltres assumim la nostra pròpia condició de subjectes. I aquest és el sentit últim de l'article 8.3 del Tractat de Lisboa, que és el que comença tot això. Andorra no està negociant l'associació, perquè els comerços fan els seus càlculs, etc., etc. No dic que no; però també hi ha un moment que és quan la Unió Europea negocia el seu tractat constitucional, després convertit en Tractat de Lisboa, i es pregunta qui som els europeus. I respon que els europeus som tots aquells que estem al territori europeu que volem compartir la construcció d'aquest somni. I com que hi ha uns petits estats enclavats, els hem d'oferir una fórmula. Hi ha un mandat dels constituents europeus d'oferir a Andorra una fórmula, i aquesta és la proposta de l'acord d'associació, que té els seus capítols, els seus temes, etc.; però en el fons, és una invitació de si voleu o no participar en la construcció en comú d'aquesta transformació d'un objecte polític no identificat, a ser amb els altres europeus un subjecte polític identificat. I si voleu participar en aquest gran moment constituent d'aquesta nova cosa, que no és ni la *polis* ni la *Tianxia*; però que és quelcom que ens ha d'il·lusionar, com molt bé deia també l'Arnau (Colominas). Aquesta és la pregunta i això jo crec que té dos tipus d'enfocaments, que són es de la filosofia Popper i el de la filosofia Kennedy. És a dir, la qüestió no és únicament què pot fer Europa per mi. No preguntis què pot fer Amèrica per tu. Pregunta't què pots fer tu per Amèrica. No és únicament què en trec. Quina és la meva calculadora. Això no. I això ho dic molt especialment per tancar, com a resposta del que ha passat abans-d'ahir a Barcelona. El que ha passat és un atac a la societat oberta. El fet que més enllà de creure en el que sigui, la reencarnació, en Mahoma, qualsevol altra creença que mereix tot respecte, hi ha qüestions que són veritablement sagrades més enllà de les creences particulars. Com la vida en llibertat, la defensa de l'ésser humà, la dignitat de les persones, la capacitat de conviure, la preservació d'aquest planeta. I això crec que avui en el món en què estem també, amb aquest ascens global de la Xina, únicament ho podem fer construint Europa. Per tant filosofia Kennedy. No et preguntis què pot fer Europa per tu. No preguntis què pot fer Europa per Andorra. Sinó què pot fer Andorra per Europa. I filosofia Popper. En *La societat oberta i els seus enemics*, en Popper ens diu que un dels grans problemes dels règims totalitaris, de la degeneració del poder, és la temptació del filòsof rei. Això ja ens ve des de la República de Plató. És a dir, considerar que tota societat és un llençol en blanc, en què el gran geni polític pot pintar-ho tot, refent el món. Això a la Xina també li ha passat amb la revolució cultural. Moltes de les

revolucions han sigut fundacionals i semblava que d'elles l'home nou sortia i ho podia fer tot. Popper ens diu: no, a les societats l'art de la política és l'art del retocament. Tot està pintat. Cada part petita del llençol està pintada. I per tant l'artista, el pintor polític, el que ha de fer és retocar delicadament, amb els seus temps, perquè això evolucioni. Per tant, aquesta és part de concebre aquest procés. I crec que aquesta també és la filosofia. I únicament això pot venir, aquesta associació europea d'Andorra, amb la comprensió mútua. La comprensió per descomptat de les especificitats d'Andorra. I en això jo crec que Espanya té una especial responsabilitat i un compromís. Nosaltres així ho sentim. Tot diplomàtic és un traductor de mons, i afrontem la responsabilitat de traduir el món d'Andorra al d'Europa, i el d'Europa al d'Andorra. I aquest és el propòsit i sentit últim d'aquesta intervenció, car perquè assumir Europa des d'Andorra és comprendre això, preguntar-se per què, el per què, l'on i el com de la construcció europea. És, també, comprendre les especificitats de la Unió Europea. I a partir d'aquesta comprensió mútua prendre la decisió. Quan hi hagi un referèndum a Andorra, la pregunta, en el fons, no serà únicament si vull aquest tractat o no; sinó si vull ser europeu com una manera de ser humà i participar en aquesta construcció europea. Aquest és el repte de fons, més enllà de la lletra petita, de la qual es pot parlar en una altra ocasió. Moltes gràcies.

Manuel Montobbio i de Balanzó,
diplomàtic i escriptor, ambaixador d'Espanya a Andorra